

ТЕОРІЯ РИТОРИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ: КЛАСИЧНА ТРАДИЦІЯ

У статті розглянуто історію становлення теорії риторичної аргументації, виокремлено основні класичні традиції, що залишаються актуальними для сучасного персуазивного дискурсу.

Ключові слова: риторична аргументація, дискурс, софістика

The article deals with history of the theory of rhetorical argumentation, highlights the main classical traditions that remain relevant in contemporary persuasive discourse.

Key words: rhetorical argumentation, discourse, sophistic

Прагматизм сучасного суспільства передбачає зміни пріоритетів у процесі надання та отримання інформації комунікантами. У часи фейкових новин та війн дискурсів шукачі інформації прагнуть не лише задовольнити певну потребу у фактичному матеріалі, але й вимагають переконливих доказів тієї чи іншої точки зору. Водночас, метою постачальника інформації разом з обґрунтуванням тези стає зміна поглядів реципієнта, заклик до дії. Такі зміни дискурсивних практик вимагають від учасників комунікації знань основних законів і правил теорії аргументації.

Сьогодні ми є свідками росту досліджень у цій сфері. Вчені зі всього світу розглядають потенціал механізмів аргументації для розвитку метакогнітивних здібностей людини (Т. Hacker, S. Dunlosky, J. Graesser, R. Parks), формування умінь критично мислити й правильно приймати рішення (L. Amgoud, N. Prade, V. Paglieri, O. Castelfranchi), встановлення інструментів ефективної візуалізації дискурсу (М. Hocks, P. Mason). Актуальність питання підтверджують появи нових наукових проривів у сфері комп'ютерної лінгвістики. Вчені (De Ascaniis, G. Dung, K. Noroozi, M. Weinberger, K. Fischer) активно працюють над визначенням алгоритмів створення і аналізу аргументації засобами штучного інтелекту.

Не дивлячись на велику кількість нових напрямів у дослідженні механізмів вербального й невербального переконання, дослідники не відмовляються від спроб звертатись до традиційної (класичної) теорії аргументації, основних її законів і принципів, черпаючи натхнення для відкриття ефективного дієвого способу впливу. Метою нашої статті є розгляд історії становлення теорії риторичної аргументації, виокремлення тих класичних традицій, що залишаються актуальними для сучасного персуазивного дискурсу.

Аргументація є принципово раціональним судженням, де розкриваються, як правило, «вербально і в соціальному контексті доводи, що призводять до прийняття або відхилення точки зору, набору ідей або їх інтерпретації» [4, с. 485]. На думку Frans H. van Eemeren, Rob Grootendorst, «аргументація представляє собою словесну, соціальну й розумову діяльність з метою переконати логічністю доводів у прийнятті певної точки зору, висуваючи низку доказів, що обґрунтовують або спростовують висловлену позицію» [2, с. 54].

Аргументацію вважають ефективною, якщо усі докази методично доводять правдоподібність висновку. Особливо виділяють риторичну аргументацію, як таку, що безпосередньо залежить від аудиторії, тому в її арсеналі переважають оціночні та емоційні судження, а не логічні докази.

Хоча засновником теорії аргументації вважають Арістотеля, сучасні вчені (F. Grasso) наполягають, що навчати мистецтву впливати словом почали ще 500 років до нашої ери на Сицилії. Радники з юриспруденції Коракс і Тисій розробили риторичні стратегії, за якими важливіше було «видавати правду» ніж «бути правдивим» [3, с. 18]. Приблизно в той же час виникла інша риторична школа процвітання – психагогіка

(psychagogy), заснована на антитетичних міркуваннях і політропізмі – здатності знайти доречні аргументи для різних типів аудиторії. Таким чином, від зародження основними характеристиками риторичної аргументації стає її комунікативна спрямованість і акцент на адаптацію мовця до поведінки конкретної аудиторії.

Згодом, людство у промовах схилиється до техніки софізму, коли аргумент можна розглядати з різних точок зору, часто маніпулятивних, пропонуючи протиріччя за допомогою антитез. Відомою в цьому контексті є робота Горгія, який поєднав риторичну та поезію в унікальному стилі, і першим визнав існування фігур мови.

Таке бажання продукувати правду будь-яким способом викликало спротив. Запекло виступаючи проти софізму, Платон називав риторичну аргументацію лише вправою для переконання, що ігнорує зміст. Давньогрецький філософ вважав риторичну аргументацію набором технік маніпулятивного дискурсу. Його напад на софістів був у ретроспективі цілком виправданим, але надовго закріпив негативну репутацію риторичної аргументації.

Головним теоретиком риторичної аргументації є і залишається Арістотель. Відомий ритор запропонував конститутивні визначення різновидів аргументації у трьох найвпливовіших трактатах: «Аналітика», «Топіка», «Риторика». У першому Арістотель характеризує «демонстративні» аргументи, метою яких є встановлення «істинності чи хибності» певної точки зору. У другому трактаті філософ розглядає «діалектичні» аргументи, описуючи використання доводів, які, очевидно, є істинними. У «Риторичці» Арістотель міркує над тими дієвими аргументами, що переконують у певних обставинах. Ритор звертається до набору доводів, що мають заплановану комунікативну ціль і впливають на конкретну аудиторію, а не сприяють лише загальному сприйняттю інформації.

Важливим для риторичної науки стало визначення Арістотелем принципових теоретичних закономірностей побудови риторичного дискурсу, що складається з чотирьох частин: *inventio* або добір аргументів, *dispositio* – їх розташування, *elocutio* – вираження аргументів у мові, і *pronuntiatio* або їх висловлювання. Пізніше класична схема риторичної «поетапної послідовності» [1, с. 90] тексту публічної промови була розширена до п'яти, включаючи етап запам'ятовування.

Варто зазначити, що разом з фундаментальними основами теоретичних закономірностей побудови риторичного дискурсу Арістотель запропонував унікальну класифікацію аргументів, що, на думку багатьох сучасних вчених, залишається найбільш ефективною. У своїй системі Арістотель визначив два типи аргументів – технічні і нетехнічні. До технічних оратор відносив реальні факти, приклади, закони природи, статистику. Нетехнічні продукують за допомогою логічних міркувань (риторичних силогізмів), використовуючи вербальні й невербальні засоби. Останні відповідають цілям риторичних стратегій, де логос забезпечує раціональність висловлювання, етос відповідає за етичність сказаного, пафос реалізується через виразність й образність промови.

Таким чином, традиційна (класична) риторика, переживши багато нарікань та тимчасовий період забуття, залишається сьогодні майже недоторканою. Огляд сучасних наукових робіт з теорії аргументації доводить базовість класичних робіт відомих ораторів Стародавньої Греції та Риму. Риторичну аргументацію у сучасному персуазивному дискурсі характеризують: комунікативна спрямованість, акцент на адаптації мовця до поведінки конкретної аудиторії, принципові теоретичні закономірності побудови, що включають технічні й нетехнічні аргументи, які відповідають риторичним стратегіям у трьох аспектах риторики (логос, етос, пафос).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. 2-ге вид. стер. К.: Вища шк., 2006. 311 с.
2. Frans H. van Eemeren, Rob Grootendorst. A Systematic Theory of Argumentation. Cambridge University Press. 2003. 216 p..

3. Grasso F. Characterizing Rhetorical Argumentation. *Philosophy*. 2003. 214 p.
4. Rapanta C., Garcia-Mila M., Gilabert S. What is meant by argumentative competence? An integrative review of methods of analysis and assessment in education. *Review of Educational Research*. 2013. Vol. 83. P. 483–520. doi:10.3102/0034654313487606

Рекомендує до друку науковий керівник доцентка Воробйова А.В.